

Огар Е. І., Стахів М. Р.

«Больові» точки сучасних українських е-підручників з редакторської перспективи

Як відомо, внаслідок Всеукраїнського експерименту зі створення «Електронного підручника для загальної середньої освіти», ініційованого Урядом і Міністерством освіти та науки України в рамках реформи «Нова українська школа» (НУШ), розпочався процес підготовки електронних підручників для початкової школи. Треба сказати, що це вже друга спроба. Перша була пов'язана із сумнозвісним проектом «Відкритий світ» ще 2010 р., згідно з яким до 2015 р. планувалося забезпечити школи відповідним обладнання (пам'ятаємо історію з демонстрацією в ЗМІ «якісних» рідерів для школярів П. Каськіва), «покрити» їх 4G. У результаті очікувалося забезпечити навчальний процес високою інтерактивністю, мультимедійністю, можливістю імітаційного моделювання, здатністю до модифікації і творчості. Проте не сталося, як гадалося. Зашкодила політика.

НУШ повернула це питання до актуальної agenda. У відповідних документах (зокрема у «Порядку забезпечення підручниками здобувачів повної загальної середньої освіти»), що створювалися, аби регламентувати цей процес, наголошувалося:

1) доступ до таких навчальних електронних продуктів забезпечить Національна освітня електронна платформа;

2) в експерименті йдеться про самостійні е-підручники і підручники з аудіосупроводом, створювані одразу в цифровій формі.

Незважаючи на це, перші підручники, що вийшли за цією програмою, було представлено переважно оцифрованими аналогами їх друкованих версій – для створення власне цифрового продукту у видавців тоді просто забракло часу. Вже наступного року серед представлених на конкурс бачимо спроби підготовки е-підручника нового типу.

Кілька фактів:

1) 2018–2019 н. р. заплановано було підручники «Мистецтво» та «Я досліджую світ», 2019–2020 н. р. – підручник із математики, 2020–2021 рр. – з української мови;

2) за кошти державного бюджету змагалися, по суті, три виробники – компанія «MozaWeb», «Bristar» і «Розумники» (відомі своїм досвідом створення електронних ресурсів для дітей).

Два роки експерименту увиразнили низку найбільш уразливих його місць – «больових точок». Адже досі в країні не було ані досвіду творення такого видавничого продукту (частка ринку дитячих е-видань, apps made in Ukraine, порівняно зі світовим ринком, мізерно мала), ані його споживання, грамотного ефективного користування подібними продуктами. Натомість ідея е-книги для школярів (дітей молодшого шкільного віку – адже експеримент передбачав розробку підручників для початкової школи) – полягала саме в тому, щоб не лише модернізувати освітній процес, а забезпечити раннє виховання цифрової грамотності. Отже, частина оголених проблем була пов'язана з продукуванням, інша – із використанням створених е-підручників: цьому мають системно навчатися самі освітяни, діти й батьки.

У контексті теми обговорення зупинимося на перших, адже вони про якість підготовки.

1. Ефективність експертизи, конкурсу.

Підручники, які виходять друком у межах реформи НУШ, мають проходити через низку експертиз, що оцінюють їх на відповідність програмі, на відсутність дискримінаційних тверджень, а також якість художньо-технічного оформлення. Однак терміни, відведені для цього, є стислими. І видавці, аби вкластися, часто реагують лише на найбільш очевидну критику, решта залишають без змін.

Наявність конкурсів дозволяє все більшій кількості видавців подаватися на конкурс та отримувати грифи. Однак змагальність не поліпшує контент.

2. Загалом художньо-технічне оформлення е-підручників, що подаються на конкурс, виконане в стилістиці ранніх 2000-х рр.: школярам пропонують невмотивовані градієнти, життєрадісні стокові фотографії та доволі специфічні ілюстрації.

3. Тексти та зображення часто сповнені стереотипними уявленнями про роль чоловіка та жінки, а деякі укладачі у вступних словах звертаються до школярства «Любий друже!», повністю ігноруючи школярок і при формулюванні завдань.

4. Виразною проблемою видань є використання чужого авторського контенту з навчальною метою. Хоча Закон України «Про авторське право та суміжні права» дозволяє використання уривків з аудіовізуальних творів без згоди автора, якщо це робиться з навчальною метою, важливо тільки вказати, хто ж цей твір створив. Проте навіть на цьому етапі в укладачів виникають проблеми.

Атрибуція запозичених творів (матеріалів) відбувається по-різному: 1) як «використані зображення, роз-

міщені в мережі Інтернет для вільного використання», 2) на прикінцевих шпальтах підручників вміщено посилання, що ведуть на головну сторінку ресурсів, звідки було запозичено той чи інший вміст, 3) посилання можуть вести навіть на головну сторінку пошуковика, що аж ніяк не можна назвати добросовісним використанням та зазначенням імені автора того чи іншого твору.

5. Маючи майже необмежені можливості та підкріплене законом право використання будь-яких об'єктів візуального чи текстового мистецтва у своїх навчальних виданнях (за умови правильної атрибуції авторів) видавці створюють продукт, який викликає чимало зауважень, або приймають суперечливі рішення, які призводять до розголосу у соціальних мережах. Наприклад, використовуючи реальні рекламні продукти у текстах підручників, щоб ознайомити школярів з медіатекстами, часом беруть для унаочнення не найкращі зразки таких повідомлень. Крім того, подібна практика викликає суспільний резонанс і дискусії, чи часом представники згаданих на сторінках підручників торгових марок не заплатили за свою появу там. Одним із яскравих прикладів є реакція на появу лого «Львівської майстерні шоколаду» та «Львівської копальні кави» та етикетки мінеральної води «Моршинська» на сторінках підручника з української мови для третього класу. Представники компаній були змушені офіційно заявляти, що не знали про свою появу у цих виданнях та не мають до неї ніякого стосунку.

Отже, власне, стислі терміни, за які потрібно підготувати підручник та здійснити його експертизу, недостатня кваліфікація та кількість експертів є однією з причин низької якості підручників. З іншого боку – найбільше відповідальності лежить на укладачах та видавцях цих

видань, які не бажають вдосконалюватися і вкладати гроші й час у ті книжки, з якими діти проводять дуже багато часу.

Якби на конкурс подавали більше якісних видань, ні Міністерство освіти і науки України, ні вчителі з учнями не потрапляли б у патову ситуацію, коли доводиться обирати краще з гіршого, просто для того, щоб не зірвати процес підготовки до нового навчального року.